

Midwintertelling van watervogels 2017: stormachtig met een wit randje

De 51e editie van de midwintertelling van watervogels vond in het weekend van 14 januari 2017 plaats. In het hele land gingen zo'n 1600 vrijwilligers op pad om watervogels te tellen. De internationale midwintertelling wordt al sinds 1967 georganiseerd. Het doel is om gegevens over aantallen en verspreiding van overwinterende watervogels te verzamelen, zowel in Nederland als elders in Europa, Azië en Afrika.

Koele januari

De winter van 2016/17 was wederom aan de zachte kant volgens het KNMI, maar wel een stuk minder zacht dan de twee winters ervoor. Januari was zelfs de koudste sinds 2010. Net voor de telling bouwde zich een krachtig hogedrukgebied op boven Europa. Dat zorgde voor een periode met relatief koud en stabiel weer. Bij de overgang naar dit koudere weertype passeerde een storing die veel neerslag veroorzaakte, in het oosten van het land in de vorm van sneeuw. Tijdens de telling lag in de oostelijke helft dan ook een dun sneeuwdek, plaatselijk kwam daar op de zaterdag nog een klein laagje bij. Voor de zaterdag gold voor de Waddenkust een heuse stormwaarschuwing. Het water zou daar bijna record-hoog komen vanwege harde wind en springtij, en het was de vraag of de eilanden en de platen wel bereikt konden worden. Vrijdags waren de laatste afvaarten al uit de dienst genomen. De storm kwam weliswaar, maar was gelukkig minder hevig dan voorspeld en duurde vooral ook minder lang. Daardoor kon er zaterdag gewoon op de Wadden geteld worden, op een aantal zandplaten en enkele delen van eilanden na. In het binnenland was er minder wind en waren de omstandigheden redelijk. Hoe anders was de zondag, met heel rustig en veelal zonnig

weer. Niet gek dat veel tellers juist die dag uitkozen voor hun telling.

Stijgers, dalers en gelijk blijvers

Bij de telling van januari 2017 werden 5,56 miljoen watervogels geteld, slechts 65.000 minder dan bij de vorige telling toen een recordaantal werd geteld. Vanaf 2011 is het totaal getelde aantal niet meer onder de 5 miljoen gekomen en het gemiddelde sinds 2012 ligt zelfs boven de 5,5 miljoen. De recente zachte winters zullen hier ongetwijfeld een flinke impuls aan hebben gegeven. Binnen de internationale midwintertelling levert Nederland een van de grootste landelijke totalen op.

Van 52 soorten werden tijdens de telling meer dan 1000 vogels geteld. De top drie van meest getelde soorten (Kolgans (844.300), Brandgans (763.800) en Smient (630.700)) is al jaren dezelfde, hoewel Smient en Brandgans ditmaal stuivertje wisselden.

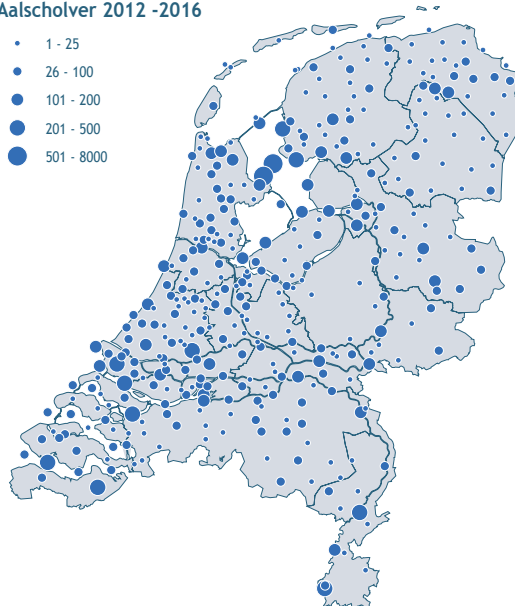
Bij 20 van de 52 soorten waren de getelde aantallen tenminste 10% groter dan het vijfjarig gemiddelde, bij 15 minstens 10% lager. Ten opzichte van vorig jaar waren dat wat minder stijgers (7) en een daler meer. De grootste stijger van 2017, de Kleine Rietgans, stond vorig jaar ook al bij de winnaars (toen met 3900 vogels), maar was

Kolgans, familie met twee jongen (geen zwart op de borst, amper witte bles). Foto: Michel Geven

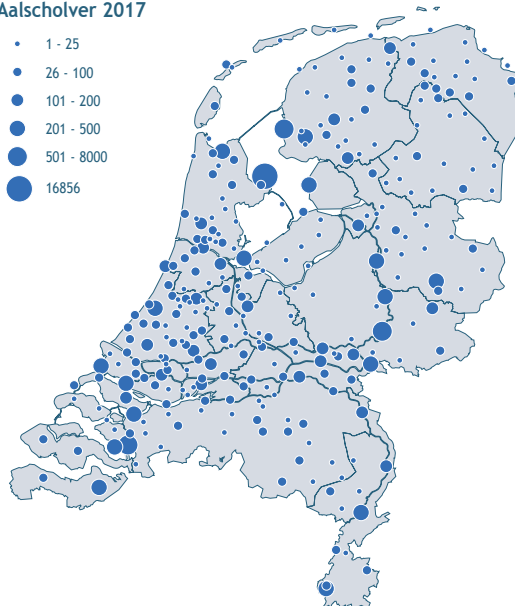
Aalscholver 2012 - 2016

- 1 - 25
- 26 - 100
- 101 - 200
- 201 - 500
- 501 - 8000

Aalscholver 2017

- 1 - 25
- 26 - 100
- 101 - 200
- 201 - 500
- 501 - 8000
- 16856

Figuur 1. Getelde aantallen medio januari 2017 van Aalscholver en Waterhoen, vergeleken met het gemiddelde van 2012-2016.

Smienten, de op twee na talrijkste soort in 2017.
Foto: Ruurd Jelle van der Leij

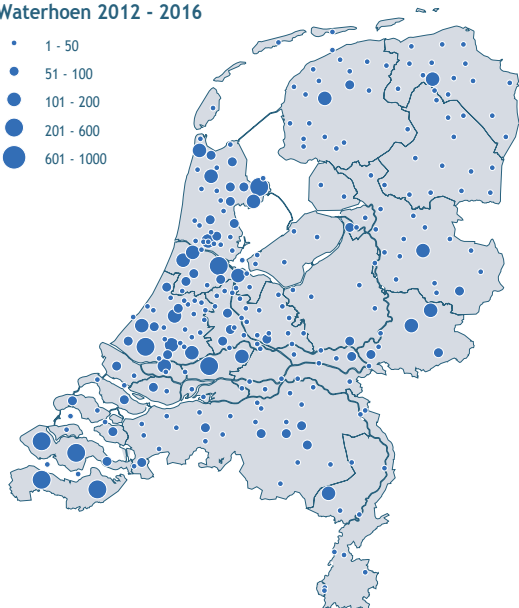

Tabel 1 (rechts). Getelde aantallen watervogels in januari 2017 (voorlopige cijfers) in vergelijking met het gemiddelde van de voorgaande vijf midwintertellingen (afgerond). Met groen is aangegeven indien het aantal >10% hoger is dan het vijfjarig gemiddelde, in grijs wanneer er geen of amper verandering is en in rood indien het aantal >10% lager is dan het gemiddelde. Weergegeven zijn de soorten met meer dan 1000 ex. in januari 2017.

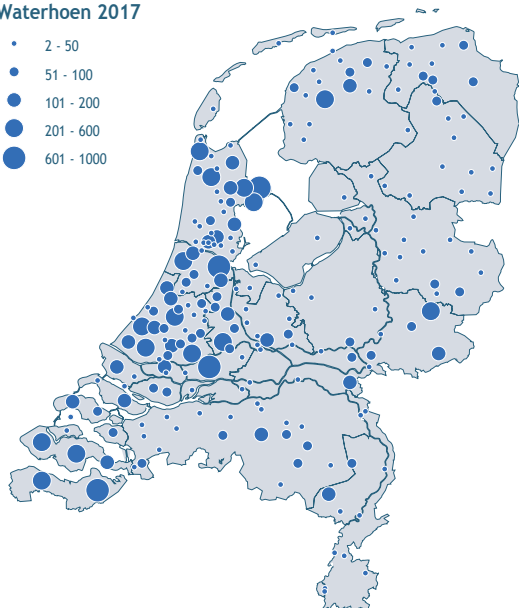
Waterhoen 2012 - 2016

- 1 - 50
- 51 - 100
- 101 - 200
- 201 - 600
- 601 - 1000

Waterhoen 2017

- 2 - 50
- 51 - 100
- 101 - 200
- 201 - 600
- 601 - 1000

een van de grootste verliezers in de periode daarvoor. Met ruim 5800 exemplaren (+264% t.o.v. het vijfjarige gemiddelde) betekende het aantal van 2017 het hoogste sinds 2010. Door een verschuiving van het overwinteringsgebied liggen de huidige aantallen ver beneden de waarden die in het eerste decennium van deze eeuw, en zeker daarvoor, aanwezig waren. De Aalscholver liet met 45.800 (+73%) vogels het hoogste aantal ooit optekenen en was daarmee een verrassende tweede. De helft van dat aantal werd uit het vliegtuig geteld op het IJsselmeer, waaronder 16.500 vogels bij Andijk en 6600 langs de Afsluitdijk. De op twee na hoogste stijger was de Zilvermeeuw (+67%). Grote concentraties werden geteld op de stranden bij Meijndel (25.000), de Vliehors (16.300) en Schiermonnikoog (bijna 10.000).

Dramatisch was het totaalaantal Zwarte Zee-eenden, normaal een soort die altijd in het lijstje van >1000 vogels voorkomt: met slechts 760 exemplaren was het aantal tot ver onder deze grens gezakt (vijfjarig gemiddelde is 42.100) en daarmee de grootste verliezer van 2017 (-98%). Vorig jaar bereikte de Zwarte Zee-eend nog een topaantal. Het lage aantal was het gevolg van massale visserij in het kustgebied tussen Vlieland en de Duitse grens op het moment dat de telling werd uitgevoerd, waardoor veel Zwarte Zee-eenden waarschijnlijk waren uitgeweken naar de Duitse Waddenkust. Bij de vliegtuigtelling in november werden nog ruim 32.000 Zwarte Zee-eenden geteld, een aantal dat veel meer in de buurt komt van het vijfjarig gemiddelde. Het aantal Kieviten was met 137.200 opvallend laag en daarmee was deze soort de op een na grootste daler (-39%). Waarschijnlijk speelde de koude-inval hierin een rol. Het aantal Pijlstaarten bereikte met 17.500 (-37%) een (lage) waarde die meer past bij strenge winters.

Zwanen en ganzen

Het aantal Kleine Zwanen lag met 8100 beduidend hoger dan vorig jaar en het vijfjarig gemiddelde. De Knobbelzwaan is al jaren stabiel, terwijl de Wilde Zwaan juist

Soort	2017	gem 12-16
Knobbelzwaan	27.100	26.900
Kleine Zwaan	8.100	6.200
Wilde Zwaan	3.400	2.200
Toendrarietgans	180.100	171.900
Kleine Rietgans	5.800	1.700
Grauwe Gans	405.800	368.500
Soepgans	6.300	9.100
Kolgans	844.300	780.400
Grote Canadese Gans	30.900	26.900
Brandgans	763.800	641.900
Rotgans	66.300	57.100
Nijlgans	22.600	19.900
Bergeend	50.400	63.000
Tafeleend	16.800	26.000
Kuifeend	124.900	146.300
Topper	113.100	83.600
Eider	88.800	93.400
Nonnetje	2.500	2.300
Brilduiker	7.000	9.600
Grote Zaagbek	6.400	4.800
Middelste Zaagbek	4.800	7.300
Krakeend	57.400	44.500
Smient	630.700	650.300
Slobeend	13.900	10.600
Wilde Eend	314.100	327.900
Soepeend	11.000	11.600
Pijlstaart	17.500	27.800
Wintertaling	45.500	63.800
Aalscholver	45.800	26.500
Grote Zilverreiger	4.200	3.700
Blauwe Reiger	6.700	7.100
Dodaars	3.900	3.700
Fuut	11.500	14.300
Waterhoen	18.500	12.200
Meerkoet	216.400	224.100
Scholekster	142.900	158.400
Kluut	3.000	2.300
Goudplevier	72.100	80.300
Zilverplevier	22.000	23.300
Kievit	137.200	226.300
Kanoet	56.900	74.500
Drieteenstrandloper	17.500	11.700
Bonte Strandloper	220.200	219.500
Rosse Grutto	51.000	65.400
Wulp	122.900	149.900
Tureluur	11.600	9.200
Steenloper	7.600	4.700
Kokmeeuw	185.800	198.100
Stormmeeuw	203.000	218.300
Zilvermeeuw	159.000	95.100
Grote Mantelmeeuw	6.600	6.100

jaarlijks kan schommelen. Dit jaar kwam die laatste met 3400 vogels ruim boven het vijfjarige gemiddelde uit (+55%). Net als in 2016 was het aantal Toendrarietganzen ongeveer gemiddeld. Grauwe Gans, Kolgans en Brandgans stegen verder na een pas op de plaats vorig jaar, zij het in verschillende mate. Terwijl Grauwe Gans en Kolgans licht stegen (respectievelijk 10% en 8%), maakte de Brandgans met +19% een aardige ruk omhoog. Hij verdrong daarmee de Smient van de tweede plek van algemeenste soorten. De Rotgans liet voor het tweede achtereenvolgende jaar een zeer hoge waarde optekenen, net iets lager dan in 2016. Er werden 53 Dwergganzen geteld. Het bericht vorig jaar dat er geen enkele Dwerggans was geteld, bleek gelukkig niet te kloppen. Nadat nog tellingen binnenkwamen, stond de teller voor 2016 op 28.

Eenden en rallen

De langjarige daling van het aantal Tafeleenden zet nog steeds door. Het huidige aantal van 16.800 is nog maar een fractie van wat eind vorige eeuw in Nederland aanwezig was. De grootste concentraties verbleven op Gouwzee (6000) en Wolderwijd (2000). Het aantal Kuifeenden lag een stuk onder het vijfjarig gemiddelde. Middelste Zaagbekken bereikten een nog lager niveau dan het al lage aantal in 2016. Zowel Nonnetjes als Grote Zaagbekken kwamen daarentegen boven het vijfjarig gemiddelde uit: Nonnetjes benaderden het relatief hoge niveau van 2016 (2500, overigens een schim van de aantallen eind vorige eeuw) terwijl Grote Zaagbekken dubbel zo hoge cijfers noteerden (6400) als het jaar ervoor. Dat laatste was opvallend omdat de ijsbedekking van de Oostzee - een belangrijke sturende factor in het aantal Grote Zaagbekken in ons land - op het moment van tellen weinig verschilde van die van januari 2016. Voor het tweede jaar op rij bereikte de Brilduiker het laagste punt sinds de jaren tachtig. De Krakeend, daarentegen, breekt jaar op jaar nog records, en zo ook in 2017.

De zwemeenden lieten een wisselend beeld zien. De Slobeend noteerde voor het tweede jaar op rij een hoog aantal en benaderde het recordaantal van vorig jaar. Het aantal Wintertalingen, daarentegen, was slechts de helft van een jaar eerder. In de Oostvaardersplassen waren dit jaar, net als in de rest van het land, geen uitschieters aanwezig.

Het Waterhoen vervolgde de weg terug omhoog, na een dal in de wat koudere winters tussen 2009 en 2012. Dat was ook te verwachten met het oog op de zachte winters van de laatste jaren. Het aantal van ruim 18.500 Waterhoentjes ligt 52% hoger dan het vijfjarig gemiddelde.

Duikers, futen, aalscholvers en reigers

De langjarige daling van het aantal Tafeleenden zet door. Foto: Cor Fikkert

Hoewel het aantal Geoorde Futen een derde hoger was dan de twee jaren ervoor, bleef het nog steeds beneden het vijfjarig gemiddelde. De 240 Kuifduikers betekende het hoogste aantal sinds 2007. De Fuut kende een dipje: het aantal lag 20% beneden het gemiddelde. Kleine Zilverreigers bereikten bijna het aantal van voor de vóór de koudere winters van 2009-12. De aantallen van deze soorten zitten, geholpen door zachte winters, flink in de lift. Na de stagnatie van de aantallen vorig jaar liet de Grote Zilverreiger in 2017 zelfs een lager aantal noteren (afgerond 4200; -13%). Ook de Blauwe Reiger deed een stapje terug na twee vette jaren.

Steltlopers

Na jaren van dalende aantallen bleef het aantal Scholeksters nu steken op dat van vorig jaar. Het aantal Kluten lag voor het tweede jaar weer op het niveau van vóór 2009, na een dip tijdens de koudere winters. Ook de Bontbekplevier handhaafde zich op het pre-2009 niveau. De aantallen Kanoeten waren weer gemiddeld, na de uitschieter van vorig jaar. Van zowel Drieteenstrandloper als Steenloper werd het hoogste aantal ooit tijdens de midwintertelling vastgesteld, met vooral in het Waddengebied hogere aantallen. Bijna een derde (4500 vogels) van het totaal aantal Drieteenstrandlopers verbleef op het strand van Schiermonnikoog. Mooie aantallen Steenlopers werden (wederom) op Schiermonnikoog en op Terschelling geteld. Rosse Grutto en Wulp bleven getalsmatig ruim beneden het vijfjarig gemiddelde steken (beide rond -20%). Bonte Strandloper

en Zilverplevier kenden, zoals gebruikelijk is de laatste jaren, geen of amper verandering.

Iedereen bedankt

Alle tellers die in januari 2017 hebben bijgedragen worden heel hartelijk bedankt. Grote dank gaat ook uit naar de instituten en terreinbeheerders die grote en belangrijke gebieden voor hun rekening namen en de gegevens beschikbaar stelden. Hopelijk wil iedereen ook in januari 2018 weer tellen. Bent ú door dit verhaal enthousiast geworden? Nieuwe tellers zijn altijd heel erg welkom! De midwintertelling is de meest eenvoudige watervogeltelling. Deze vindt maar één keer per jaar plaats en men hoeft er helemaal niet ver voor op pad te gaan (maar het mag natuurlijk wel), want stads/dorpsvijvers en -wateren zijn juist interessant! Mensen die mee willen doen, kunnen gemakkelijk kijken welke gebieden vacant zijn en deze meteen claimen. Kijk op sovon.nl/vacant en kies voor Watervogeltellingen/Midwintertelling. Natuurlijk kunt u zich ook opgeven bij een van de regiocoördinatoren of de landelijk coördinator. Met Avimap voor Android wordt het tellen van watervogels nog gemakkelijker: in het veld kunt u uw telgegevens direct op uw smartphone of tablet invoeren en met één klik naar ons toe sturen.

● **Menno Hornman & Erik van Winden**